

temporibus, Felix a Claudio imperatore in eam provinciam missus fuerat praeses. Verum hoc generalius videtur, nec satis ad propositum. Quare magis pertinenter et apposite dicimus biennium hoc inchoandum a praefectura Felicis in Iudaea: nam ante illud praefuerat Trachonitidi, Batanaee et Gaulanitidi: Claudius enim, sub finem imperii et vite, Felicem praefecit Iudaeae, ut dixi vers. 10.

Porro Onuphrius in *Chronico* censet Felicem a Claudio missum esse praesidem in Iudaeam anno Christi 52. Paulum vero Hierosolyma captum esse anno Christi 53, qui fuit Claudii 14 et ultimus, ac biennio captivum apud Felicem mansisse, ita ut anno Christi 58 a Festo, qui Felici successit, missus sit Romam. Quae sententia non est incongrua, nec improbabili. Ex qua colligas, Paulum integro quadriennio fuisse in carcere: nam post hoc biennium missus Romam, ibidem alterum biennium egit in carcere, cap. xxviii, vers. 30. Mirum sane videtur Deum permisisse Paulum tanto tempore claudi et ab apostolatu impediri. Sed per passiones honoratur Deus ma-

gis quam per actiones, praesertim quia Paulus in carcere magis et ardentius quam liber predicabat Christum tam literis, quam verbis et exhortationibus, ut patebit in fine cap. xxviii. Sed hic computus dissentit a chronologia et coordinatione annorum Pauli, quam consignat Baronius et alii, egoque in *Chronotaxi* secutus sum. Quare prius quod dixi, verius est.

VOLENS AUTEM GRATIAM PRESTARE. — *ἡρώτα, ἡρώτα, ἡρώτα*, id est gratiam rem facere, vel gratiam intere. Ita Vatablus, ne scilicet a Iudaeis, quos vexaverat, accusaretur apud Neronem. Sed impius gratiam hominum quam quaerebat, non acquisivit; nam a Iudaeis accusatus, vincetus missus est ad Neronem a Festo successore, ut dixi vers. 23. Porro hic in Paulo vera est illa aëria Nazianzeni in *Sententis* gnome: «Dies ad diem te transmittit levissimaeque voluitur: constantis autem hominis sententia sempiternum diem habet.» Et illa ibidem: «Ut inicus maxima ictus non pertimescit, sic mens sapiens omne detrimentum extrudit.»

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judaei poenitentibus, Festus rogat Paulum num causam dicere velit Hierosolymis. Ille negat et Romam ad Caesarem appellat. Festus, priusquam ad Caesarem Paulum mittat, rogat Agrippam regem ut eum audiat, et quid de eo faciendum sit, suggerat.

1. Festus ergo cum venisset in provinciam, post triduum ascendit Hierosolymam a Caesarea. 2. Adieruntque eum principes sacerdotum, et primi Iudaeorum, adversus Paulum: et rogabant eum, 3. postulantes gratiam adversus eum, ut juberet perducere eum in Jerusalem, insidias tendentes ut interficerent eum in via. 4. Festus autem respondit, servari Paulum in Caesarea: se autem maturius profecturum. 5. Qui ergo in vobis (ait) potentes sunt, descendentes simul, si quod est in viro crimen, accusent eum. 6. Demoratus autem inter eos dies non amplius quam octo aut decem, descendit Caesarem, et altera die sedit pro tribunali, et jussit Paulum adduci. 7. Qui cum perductus esset, circumsteterunt eum, qui ab Hierosolyma descenderant Iudaei, multas et graves causas obijcientes, quas non poterant probare. 8. Paulo rationem reddente: Quoniam neque in legem Iudaeorum, neque in templum, neque in Caesarem quidquam peccavi. 9. Festus autem volens gratiam prestare Iudaeis, respondens Paulo, dixit: Vis Hierosolymam ascendere, et ibi de his judicari apud me? 10. Dixit autem Paulus: Ad tribunal Caesaris sto, ibi me oportet judicari. Iudaeis non nocui, sicut tu melius nosti. 11. Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori: si vero nihil est eorum, quae hi accusant me, nemo potest me illis donare. Caesarem appello. 12. Tunc Festus cum concilio locutus, respondit: Caesarem appellasti: ad Caesarem ibis. 13. Et cum dies aliquot transacti essent, Agrippa rex et Bernice descenderunt Caesarem ad salutandum Festum. 14. Et cum dies plures ibi demorarentur, Festus regi indicavit de Paulo, dicens: Vir quidam est derelictus a Felice vincetus, 15. de quo, cum essem Hierosolymis, adierunt me principes sacerdotum, et seniores Iudaeorum, postulantes adversus

illum damnationem. 16. Ad quos respondi: Quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, prius quam is qui accusatur, presentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. 17. Cum ergo hac convenissent, sine ulla dilatione, sequenti die sedens pro tribunali, jussi adduci virum. 18. De quo, cum stitissent accusatores, nullam causam deferbant, de quibus ego suspicabar malum: 19. quaestiones vero quasdam de sua superstitione habebant adversus eum, et de quodam Jesu defuncto, quem affirmabat Paulus vivere. 20. Hasitans autem ego de hujusmodi quaestione, dicebam, si vellet ire Hierosolymam, et ibi judicari de istis. 21. Paulo autem appellante ut servaretur ad Augusti cognitionem, jussi servari eum, donec mittam eum ad Caesarem. 22. Agrippa autem dixit ad Festum: Volebam et ipse hominem audire. Cras, inquit, audies eum. 23. Altera autem die, cum venisset Agrippa, et Bernice, cum multa ambitione, et introissent in auditorium cum tribunis et viris principalibus civitatis, jubente Festo, adductus est Paulus. 24. Et dicit Festus: Agrippa rex, et omnes, qui simul adestis nobiscum viri, videtis hunc, de quo omnis multitudo Iudaeorum interpellavit me Hierosolymis, petentes et acclamantes non oportere eum vivere amplius. 25. Ego vero comperi nihil dignum morte eum admisisse. Ipso autem hoc appellante ad Augustum, judicavi mittere. 26. De quo quid certum scribam domino, non habeo. Propter quod produxi eum ad vos, et maxime ad te, Rex Agrippa, ut interrogatione facta habeam quid scribam. 27. Sine ratione enim mihi videtur mittere vincetum, et causas ejus non significare.

1. FESTUS ERGO CUM VENISSET IN PROVINCIAM. — *Tigurina*, Festus ergo suscepta provincia, puta cura et regimine provinciae, nimirum Iudaeae; id fecit adeundo Caesarem: haec enim erat caput provinciae, si spectas Romanos; sin Iudaeos, caput erat Hierosolyma: unde mox eo ascendit Festus. 3. POSTULANTES GRATIAM, — non justitiam: hanc enim in tribunali, coram tribuno et Felice tentant frustra, Paulo cause suae justitiam et innocentiam clare ipsis etiam hostibus demonstrante. Rursum postulanti gratiam, ut scilicet Paulus Caesarea, quo a tribuno ob insidias Iudaeorum missus erat, remitteretur Hierosolymam, ut ei novas insidias struerent. Solet enim a praesidibus et principibus, dum primo principatum cepissent vel inaugurantur, peti gratia quaequam. Iudaei hic non aliam petunt, quam Pauli necem. Vide, quanti Paulum aestiment, puta quantum Judaismi hostem et Christianismi hyperaspisten, ut, cum multa longe majora et publicum bonum spectantia petere possint et debeant, iis omissis unum Pauli petant caput. Ita invidentes gloriae Pauli, nescientes longe magis eum celebrant. Vere Nazianzenus, in *Monostichis*:

Gratum est invideri: at invidere ingens probrum.

4. FESTUS AUTEM RESPONDIT SERVARI PAULUM IN CAESAREA. — Refutavit Festus petitionem Iudaeorum de Paulo Hierosolymam accersendo, sive quia ex vultu, voce et gestu vidit malevolentiam Iudaeorum in Paulum; sive quia audierat de insidiis illi a Iudaeis structis; sive quia tribunal praesidis erat Caesareae, quo proinde ipse properabat. 5. POTENTES SUNT — ad conficiendum iter, q. d. Qui possunt proficisci et tantum iter (trium dierum) peragere. Aliter Hugo et Vatablus, q. d. Qui possunt sine rerum suarum incommodo, quibus scilicet commodum est, ire Caesarem. *Secundo*, potentes, id est validi oratores, sive accusatores lingua polientes, et validis argumentis armati ad Paulum accusandum et convincendum. Hi enim vocantur *δυνατοι*, et hoc proprie ad rem praesentem facti. Si quod est in viro crimen. — Pro crimine, Graece est *ἄνομιον*, id est absurdum, insolens, indecens, infame. 7. GRAVES CAUSAS — *ἀντιμαρτυρία*, id est crimina criminalitates; ita *Tigurina*, Pagninus et alii. 9. VIS HIEROSOLYMAM ASCENDERE? — Non jubet, sed rogat. Impudens enim fuisset, si jussisset, et abduxisset illum, ubi non erat redargutus, inquit Chrysostomus, praesertim quia Paulus erat civis Romanus et stabat Caesarea ad tribunal Caesaris Romani: nomen enim Romanum in reo venerat praeses Romanus, ait Hugo.

AD TRIBUNAL CAESARIS STO. — q. d. Caesar suum tribunal, quod tu nunc ejus voce occupas, o Feste, habet hic Caesareae, quasi in metropoli provinciae, ibi ergo me judicari oportet, non Hierosolyma. Porro *Caesares* nuncupati sunt Reges et Imperatores Romani, a Julio Casare, qui primus imperium occupavit, et vocatus est *Cesar* a familia. Fuit enim Caesarum familia Iulius ascita, qui ex Julio Aesonio, Aeneae filio, descenderunt, juxta illud Virgilii, *Aeneid.* VI:

Julius a magno demissum nomen Iulo.

Caesar autem primitus dictus est, vel a caesulis occulis, vel a caesurie seu capillis cum quibus natus sit; vel a caeso matris utero, quos ideo caesones

Caesaris
etymos
et origo

dici, et auspicius nasci, quam eos qui in pedes nascuntur, assertit Plinius, lib. VII, ix; ideoque Scipionem Africanum seniores *Cæsarem* cognominatum esse. Spartianus vero et Servius aiunt primum qui *Cæsar* vocatus sit, fuisse Julii Cæsaris avum, qui in Africa clephantum interfecit: Elephas enim lingua Punica vocabatur *Cæsar*. Certe Julius Cæsar, a quo propagata est familia et nomenclatura Cæsarum, non est natus caeso utero materno, habuit enim ipse matrem Aureliam, quam amisit dum in Gallia bellum gereret. Adde: ejus quoque pater nuncupatus est *Cæsar*, qui pretura functus Pisis obiit.

Porro ipse hoc nomen propagavit in posteris, ob rerum a se gestarum splendorem et gloriam quam multi cessati sunt, nemo assecutus. Ipse enim omnem Galliam quae salu Pyrenæo, Alpibusque, ac Rhodano Rheoque continetur, novem annis in provincia formam redegit. Ipse Germanos trans Rhenum habitantes, primus Romanorum ponte fabricato invadens, subjugavit. Ipse Britannos aëtia ignotos devicit. Ipse in Italia Picenum, Umbriam, Hetruriam occupavit. Ipse validissimas Pompeii copias quae sub tribus legatis, M. Petreio, S. Afranio et M. Varrone in Hispania erant, invasit. In Macedonia superavit Pompeium, in Ægypto Ptolemaum, in Ponto Pharnacem, in Africa Scipionem et Jubam, in Hispania Pompeii filios, idque citissime, instar fulminis omnia pervadens et sternens, ut merito hoc sibi elogium usurpari: « Vidi, veni, vici. » Ipse quinque triumphavit: primum de Gallia, postea de Alexandria; tertio, de Ponto; quarto, de Africa; quinto, de Hispania. Denique ipse Pompeium, Senatam, Romam totumque Imperium primum subegit et occupavit. Porro ipse fuit liberalissimus, maxime post hos triumphos: ita Suetonius in ejus Vita. Quocirca Julius Cæsar hisce elogiis a numero Poeta celebratur:

Lux Cæsarem et pater,
Romanus Alexander, terræ Mars,
Vicio orbe, urbem victricem orbis vici.
Ingratam patriam patriis armis punit.
Eam vici invitus, qua vixit invita.

Sane videtur ipse fuisse naturæ, ingenii, prudentie, fortitudinis et felicitatis prodigium, adeoque Deus Romanam aristocratiam per eum in monarchiam convertit, ut viam sterneret Christo supremo Monarchæ paulo post nascituro, et totum orbem jam a Julio quasi in monarchiam redactum, per S. Petrum Romanum pontificem et Constantinum Romanum Imperatorem sibi subjugatur.

Vere enim dixit Tacitus, lib. I: « Unum reipublice corpus unius animo regendum est. » Et Thucydides, lib. VI: « Inordinata est res plurimum principatus. » Et Homerus, *Iliad.* II, et ex eo Aristoteles, lib. XII *Metaphys.*: « Non multos regnare bonum, rex unicus esto. » Verius S. Lec.

serm. I in *Nativit. S. Petri et Pauli*: « Cum duodecim Apostoli, inquit, imbuendo Evangelio mundum, distribuit sibi terrarum partibus, suscepissent, beatissimus Petrus, princeps Apostolice ordinis, ad arcem Romani destinatur imperii, ut lux veritatis, quæ in omnium gentium revelabatur salutem, efficacius se ab ipso capite per totum mundi corpus effunderet: » nimirum, sicut idem ibidem ait, « ut tot populos cito pervios haberet prædicatione generalis, quos unius teneret regimen civilitatis. »

IBI ME OPORRET JUDICARI. — Cante dicit Cæsarem se debere judicari, non autem Cæsarem esse suum judicem, quia proprius Pauli iudex et superior erat S. Petrus; sed quia cum non agnoscebant Judæi et Romani Gentiles, hinc eorum Romanis præsidibus accusatus a Judeis Paulus, eorum eis causam dicere debuit. Romani enim Judæam et Judæos sibi subegerant et sicque dominabantur. Adde, in civibus Apostolos et Ecclesiasticos primis illis Ecclesia temporibus, debuisse parere Magistratui civili, ut insinuat Paulus, *Rom.* xiii, et ibidem expresse docent S. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus et S. Thomas. Needum enim introducta erat exemptio et immunitas Ecclesiastica, quam posteriori sæculi Pontifices et Concilia (Æconomica sanxerunt, ac reges principesque Christiani approbarunt et concesserunt. Cum enim ipsi sint oves et subditi Pontificum, non deest ut ipsi judicent suos Pastores et Superiores, etiam in civibus. Verum tempora Pauli principes erant Gentiles, non Christiani, qui nullo modo tulissent Apostolos a sua jurisdictione eximi. Quocirca eis sponte se subjecerunt Apostoli, ne darent infidelibus scandalum, neve principes contra se et fideles concitarent. Vide Lessium, lib. II *De Justit.*, cap. xxxiii *De tributis et vestigialibus*, dubio 4; et Bellarminum, lib. II *De Romano Pontif.*, cap. xxx.

Denique Paulus vim passus a Judæis, licite imploravit auxilium Cæsaris, cum aliud tribunal et remedium se vitæque suam tendi non haberet, uti docet S. Augustinus, *epist.* 50. Paulum imitatus est S. Athanasius, qui oppressus ab Arianis, imploravit auxilium Constantii Imperatoris Ariani. In Apologia enim ad Constantium sic ait: « Si apud alios accusatus essem, ad tuam Majestatem provocarem, sicut Apostolus dixit: Cæsarem appello, et cessatum est ab insidiis contra eum. »

JUDÆIS NON NOCET, SICUT TU MELIUS NOSTI. — « Melius », quam ut plenioris cognitionis causa oporteat te ire Hierosolimam. ibique meam causam investigare meque judicare. Testatus est tibi Lysias, Felix alique meam innocentiam. Tu eandem ex accusatione Judæorum turbulenta, qua nihil probare poterunt, meaque procedenti et vera defensione cognovisti: sat ergo eam nosti.

41. NON RECUSO MORI. — Nota scierum et intro-

pidum Pauli animum et vocem: adeo jus et tribunal non declinat, ut si quid contra id peccarit, pœne et morti illo se offerat.

NEMO POTEST ME ILLIS DONARE. — Tacite perstringit Præsidem, quod nimis in gratiam Judæorum pendulos, velit Paulum judicare Hierosolymæ. Hoc enim erat cum tradere Judæis: tum quia ipsi Paulus in via parabant insidias, ut patet vers. 3; tum quia Hierosolymæ conspirantes in eum communi studio, tot tantaque contra eum machinati fuissent, ut manus eorum non potuissent effugere.

CÆSAREM APPELLO. — SYRUS, protectionem Cæsaris invocavit. Appellavit Cæsarem Paulus, primo, quia non vitæ suæ, sed Ecclesie consulebat, ait S. Augustinus, *epist.* 58. Secundo, quia eum ut seditionum et Cæsaris jura turbantem accusarant Judæi. Unde S. Chrysostomus notat miram Pauli generositatem, quæ apud illum, quem accusabatur læsisse, judicari velit. Tertio, quia oraculum a Deo acceperat, cap. xxiii, vers. 11, se Rome evangelizaturum: hujus ergo occasionem commodam captat appellando Cæsarem, sciens id Deum velle, ideoque appellationis hujus successum Deo curæ et cordi fore. Quarto, quia experientia continua didicerat Paulus, se in Judæa nusquam et nunquam tutum fore, nec Judæorum insidias et manus evasurum: ergo Romam et Cæsarem appellat. Quinto, ut hac appellatione Cæsarem, puta Neronem demereretur, sibi que et Christianis conciliaret: aut certe, si ab eo damneretur, gloriose ut martyr Romæ in orbis teatro occumberet. Nam, ut vere ait Dionysius Halicarn. lib. II: « Aut vita libera, aut mors gloriosa eligenda. » Potissima causa fuit, ad vitandos Judæorum laqueos. Prudenter enim S. Gregorius Nazianzenus in *Sententiis*: « Sapiens, inquit, vitat omnia gravia ac periculosa, æque ac nauleus tempestates. » Idem ad *Bosphorium*, *epist.* 49, vel juxta alios 48: « Demens est, qui bis ad eundem lapidem impingit. » Et Thucydides, lib. I: « Insidias anticipare potius, quam insidiantibus contra insidiari oportet. » Et Demosthenes, *Philipp.* I: « Rerum occasiones tarditatem nostram et ignaviam non expectant. » Et Seneca: « Sapiens nunquam potentium iras provocat, imo declinat, non aliter quam in navigando procellam. » Porro Neronem Poeta nuper hisce coloribus pinxit:

Hic inter privatos optimus, inter principes pessimus fuit.
Regno dignus, nisi regnasset.
Moles illius mores in duris, indormere in mollitie.
Patriæ dominus, non principis fuit.
Donum augustam fecit, angustiam urbem.
Patriam incendit, ut extingueret.
Hinc delicti extinctio rogas:
Designatur terra legere, qui terram designatur tangere.

42. TUNC FESTUS CUM CONCILIO (cum suis consultoribus; ita Syrus) LOCUTUS. — q. d. Festus audita accusatione Judæorum et defensione Pauli, jussit eos

sequedere, ac secreto suis consiliarios consulit, quid in hac causa factu esset opus, et an admitte-nda esset Pauli appellatio ad Cæsarem, an vero rejicienda: si enim Paulus fuisset seditionum concitator, uti accusabant Judæi, debebat illico plecti, nec mitti ad Cæsarem, ut sanxerunt jura civilia. Consiliarii ergo declararunt eum non esse talem, ac proinde appellationem admittendam esse, tum ut Paulo appellanti, tum ut Judæis qui Paulum in Judæa vivum videre non poterant, aliqua ratione satisfaceret; tum ut Cæsari hic appellationis honos a Præside tribueretur, eoque ipse profiteretur Cæsari se esse subjectum, eumque snum esse superiorem et judicem.

CÆSAREM APPELLASTI, AD CÆSAREM IBIS. — q. d. Quandoquidem meum tribunal et iudicium videris recusare ab eoque ad Cæsarem appellas, ita ad Cæsarem, ac eorum eo cansam tuam age. Videntur enim hæc verba Præsidis manare ex animo nonnihil in Paulum concitato et suboffenso, quod Paulus præsidis iudicium suspectum et nimis in Judæos propensum hac appellatione argere videretur.

Nota hic altum mirumque Dei consilium et providentiam, quo Paulum per vincula, criminationes, injurias, vexationes non tantum Judæorum, sed et iudicium direxit Romam, ut cum S. Petro fundaret Ecclesiam Romanam, eamque invito Nerone matricem cæterarum constitueret. Præclare S. Nazianzenus, orat. 48 *De S. Cypriano*: « Divina, inquit, sapientia magnarum rerum fundamenta multo ante jacere, ac contraria per contraria procurare novit, ut majorem sui admirationem mortaliibus excitet. » Exempla dat Joseph, Moysen et Hebræos: « Hac ille (Deus), inquit, Josephum fratrum scelere et injuria venalem, in Ægyptum duxit, et in femina exploravit, et in frumenti largitione nobilitavit, et per insomnia erudit, ut in externa regione fidem et auctoritatem obtineret, atque a Pharaone honore afficeretur paterque maximarum illarum copiarum fieret, propter quas Ægyptus cruciatur, mare scinditur, panis instar pluvie funditur, solis cursus inhibetur, promissa terra per sortem distribuitur. » Ita Paulus hic per adversa exollitur et glorificatur, adeo ut per ejus vincula ipsius fides, virtus et gloria in aula Neronis omnia prætorio celebrata sit, uti ipse assertit, *Philipp.* I, 13.

Moraliter, idem Nazianzenus ibidem docet, quod Paulus et Sancti sint cosmopolitæ civisque mundi, quia patriam non habent Judæam, nec Jerusalem terrestrem, sed cœlestem, pro qua omnia acerba mortemque subeunt alacriter. S. Cyprianus, inquit, hortabatur omnes fideles in persecutione Decii ad constantiam et martyrium: « Hanc enim negotiationem omnium præstantissimam esse, quia exigi illi sanguinis pretio cœlestis regnum emittit, ac breviter et fragilia bona cum sempiterna gloria commutantur. Unam enim

Consilium Dei in mittendo Paulum Romam.

magnis et excelsis viris patriam esse, nempe Jerusalem illam quae mente percipitur, non eas quas hic angustis finibus circumscriptas esse, atque ab aliis aliisque hominibus subinde incolis videmus: unum item generis splendorem in eo consistere, ut divinum imaginem conservemus atque exemplar nostrum imitemur. Unum porro principatum in hoc positum esse, ut adversus improbum illum palmam obtineamus, ac ne in iis certaminibus quae pietatis causa suscipiuntur, animos nostros frangi et expugnari sinamus, ubi vitium cum virtute colligit, et fluxus ac fragilis mundus cum firmo et stabili; et acerbus ac truculentus certaminis praeses cum fortibus athletis; et belial adversus Christum aciem instruit: ob easque causas et gladios contemnere, et frigidum ignem, ac feras quamlibet immanes et truculentas, mites existimare, et famem pro summis deliciis ducere; amicorum autem et propinquorum lacrymas, et luctus ac gemitus, ut diaboli illecebram, visque ad Deum ferentis impedimenta, praeferre subdebat. Haec enim virilium et strenuorum animarum esse, gravisque consilii ac prudentis. Atque harum rerum propinquum exemplum ille ipse erat, utpote qui omnia pro stereoribus duxisset, ut Christum lucraretur. »

43. AGRIPPA REX. — Hic Agrippa non fuit senior ille, qui ab angelo perussus interit cap. xii, sed ejus filius, frater Drusilla et Bernice. Agrippa enim senior habuit duos filios, Drusum et Agrippam juniorem; ac tres filias, Drusillam, Bernicem et Mariamem: ita Josephus, lib. XVIII *Antiq.*, cap. vii. Agrippa junior, ad distinctionem Senioris, ab Hebraeis vocatur Agrippina. Illo moriente pater puer erat Romae, et a Claudio Imperatore creatus rex Chalcidis. Deinde tetrarchia Philippi, puta Trachonitis, ei adjecta est; Judaea vero mansit sub praesidibus Romanis. Quod ergo Agrippa multavit Judaeorum pontificem eorumque sacris se immiscuit, ut scribit Josephus, id non tam jure quam convivia praesidium Romanorum fecit, qui id ipsi tanquam religione Judaeo, et Judaei regis nepoti ultro permisit, praesertim quia dicit Agrippa censebatur ad Judaeam et Judaeos pertinere. Porro Agrippa iterum vocatus est, in gratiam M. Agrippae, qui fuit gener Augusti Caesaris: ab Augusto enim Herodes Ascalonita, qui fuit Agrippae avus, regnum Judaeae acceperat. Unde Agrippa senior filiam vocavit Drusillam, in gratiam Liviae, uxoris Augusti, quae Drusilla est cognominata, ut dixi cap. xxv, 24; filium vero Drusum, in gratiam Drusi, filii Liviae et fratris Tiberii Caesaris. Agrippa enim non Hebraeorum, sed Romanum est nomen, ita dictum ab agro partu, vel ab agritudine et pedibus. Audi Gellium, lib. vi, cap. xvi: Quorum in nascente non caput, sed pedes primi extiterant, qui partus difficillimus egerimusque habetur, Agrippae appellati, ab agritudine et

pedibus. Confixos autem pueros in utero Varro dicit, capite infimo nixos, sursum pedibus elatis: non ut hominis natura est, sed ut arboris (unde et homo vocatur arbor inversa). Nam pedes utraque, arboris appellat ramos; caput, stipem atque caudicem. Quando igitur contra naturam forte conversi pedes, brachiis plerumque diductis, refineri solent, egritis tunc mulieres entuntur. Et Plinius, lib. vii, cap. vii: « In pedes, inquit, procedere nascentem, contra naturam est: quo argumento eos appellavere Agrippas, ut aegre partos. » Unde et M. Agrippa multas corporis animique aegritudines habuit: « Nam fuit adversa pedum valetudine, misera juvenata, exercitio aegro inter arma mortisque, ad noxia successu, infelici terris stirpe omni, sed per utrasque Agrippinas maxime: » harum enim una genuit Caium Caligulam Caesarem, altera Neronem, « totidem facies generis humani. Praeterea brevitate aevi, M raptus anno, in tormentis adulteriorum conjugis, socerique praevi gravissimo, fuisse angurium prepostori natalis existimatur: » ita Plinius, et Suetonius, in *Augusto*, cap. lxiii, lxxv et lxxv. Pari modo miser, infelix et infaustus fuit uterque Herodes Agrippa: sub Junio enim gestum est bellum Judaicum, ac eversa Judaea et Hierosolyma a Tito. Addit Plinius: « Neronem quoque toto principatu suo hostem humani generis, pedibus gentium parens ejus scribit Agrippina. Ritu nature capite hominem gigni mos est, pedibus efferr. »

Nota hic idem Herodum ingenium et officium in iudicandis fidelibus et Christianis, continua generatione propagatum. Primus enim Herodes Ascalonita fuit iudex et carnifex parvulorum innocentium, futurus et Christi, si eum natusc potuisset. Hujus filius, Herodes Antipas, irrisor fuit Christi et carnifex S. Joannis Baptistae. Nepos vero Herodes Agrippa Senior, fuit iudex et inceptor S. Petri, homicida vero S. Jacobi. Abnepos, puta Agrippa Junior, hic quasi iudex fuit S. Pauli.

ET BERNICE. — Hoc nomine multa fuerunt illustres feminae. *Prima* Bernice fuit uxor Ptolemaei Lagi, primi post Alexandrum Magnum regis Aegypti, mater Ptolemaei Philadelphi, rara mulier forma et viro dilectissima. *Secunda* Bernice fuit filia Philadelphi, quae deinde fratri suo Ptolemaeo Evergoti nupsit, ejus crines in caelum relati putantur persuasione Cononis Mathematici, de quibus elegiam habet Catullus. *Tertia* fuit Bernice celeberrima apud Graecos, a quibus vocata est Phoenice, id est ferens victoriam, utpote filia, mater et soror Olympieorum, id est eorum qui in ludis Olympieis victoriam et palmam tulerant, teste Plinio, lib. vii, cap. xl. *Quarta* Bernice fuit filia Herodis Ascalonitae, quam Augustus Caesar in honore habuit. *Quinta* fuit S. Veronice (haec enim in *Chronico* L. Dextri et ab aliis vocatur Bernice, Berenice, vel Ber-

AD SALUTANDUM FESTUM, — quasi novum praesidium, felicem ei adventum in provinciam gratulatur.

43. POSTULANTES ADVERSUS ILLUM DAMNATIONEM. *Vers. 14.* — *δίκην*, id est sententiam, qua damnaretur ad mortem; ita Vatablus.

46. NON EST ROMANIS CONSUETUDO, etc. — *Eadem* *Vers. 16.*

consuetudo fuit apud alios populos. Est enim juris naturae et gentium, ut reus accusatus non damnetur, nisi prius audiatur detractum ei locus apologetiae. Unde illud: « Audi alteram partem. » Ita Alexander, teste Plutarcho in *Apphtheg.*, sedens pro tribunali iudex alteram clauderebat aurem, ut integram servaret reo. Refert Ammianus, lib. xviii, Delphidium, cum Numerium accusaret furti, nec id probare posset, eo audacter negante, exclamasse: « Eoquis, florentissime Caesar, nocens poterit esse usquam, si negasse suffecerit? » Cui Iulianus: « Eoquis innocens esse poterit, si accusasse suffecerit? » Quocirca iura stantur ut reus, nisi de seelere convincatur, absolvatur. Salius est enim nocentem absolvere, quam innocentem condemnare, ff. *De Pen.*, lib. *Absentem*, cap. *De accusat.* Qua de causa litigantes astuti et prudentes, in lita se reos faciunt et hac ratione sepe litem obtinent, quam alias perderent: facilius enim est gerere bellum defensivum, quam offensivum; sicut facilius est urbem propugnare, quam expugnare. Accusator enim incumbit probatio criminis, non sufficit ejusdem negatio. Unde si accusator deficiat in probatione, reus hoc ipso absolvitur. Vita enim innocenti semel crepta, nunquam restitui potest: vita vero nocenti condonata, quovis tempore repeti et auferri potest, ut ait Theodorius rex apud Cassiodorum, lib. vii, *epist.* 1.

DAMNARE ALIQUEN HOMINEM, — *εἰς ἀνάσταν*, ad necem et interitum, ut addunt Graeca et Syrus. Unde Biblia Romana recte *si donare* corrigunt, pro eoque legunt *damnare*. Donare enim aliquid ad necem, ut habent Graeca, idem est quod damnare. Porro Lucas ait *καταδικάζει*, id est damnare, quia Iudaei pelebant gratiam a Festo contra Paulum, ut scilicet is sibi donaretur quasi donum ad mortem, ut ait Paulus, vers. 3, hoc est, damnaretur: quo satis agnoscebat infirmitatem et iniquitatem suae causae, scilicet se cupere damnari Paulum pro gratiam et favore, quem reus mortis agere non poterat per iustitiam.

48. NULLAM CAUSAM (nullum delictum, nullum crimen) DEFEREBANT, — ita Syrus: hoc enim significat *αίτιαν*. Unde Noster causam hanc explicans subdit: « Nullam causam deferrebat de quibus ego suspicabar malum. » Quare clare veritatis paginus, « nullum crimen intendebat super hisce rebus, de quibus ego suspicabar; » suspicabar, inquam, eo quod viderem Iudaeos tam ardentem eum accusare et deponere ad mortem.

49. DE SUA SUPERSTITIONE. — Ita Festus, quia

nice) quae Christo eunti ad crucem sudarium dedit ad sudorem extendendum, cui Christum vultum suum impressit, quod Romae in basilica S. Petri magna veneratione asservatur et quotannis in caena Domini ostenditur. *Sexta* fuit haec Bernice, Herodis Agrippae Senioris filia et Junioris soror, ita dicta a proamita, puta a Bernice Herodis Ascalonitae filia. Porro Agrippae Juniori hic eam jungit Lucas, ut significet eam non tantum ipsius fuisse sororem, sed et concubinam. Fuit enim ipsa, aequae ac soror eius Drusilla, incontinentis et suspecta de incestu cum fratre: unde ita se invicem diligebant, ut semper sociati incederent, ut patebit vers. 23. Hinc et Chrysostomus eam vocat « uxorem Agrippae: » quare Bernice, ut hanc suspitionem dilueret, nupsit Polemoni, Ciliciae, vel ut volunt alii Lyciae regi, quem tamen mox ex intemperantia reliquit, unde « inestam » eam vocat Juvenalis, *Satyra* 6: « Barbarus incesta dedit hunc (adamantem) Agrippa sorori. » Tacitus autem, lib. I et II *Histor.*, docet eam placuisse Vespasiano et nihil propius fuisse quam ut nubere Tito. Audi Josephum, lib. XX *Antiq.*, cap. v: « Porro Bernice, post Herodis obitum, qui idem maritus ejus et patruus fuerat, aliquanto tempore in viduitate acto, cum spargeretur rumor cum fratre eam congressi, suavit Polemoni, regi Ciliciae, ut prius circumcisus se duceret, rata sibi se coarguturam mendacium. Nae recusavit Polemon, inductus maxime mulieris divitiis. Id tamen conjugium diuturnum non fuit, propter intemperantiam, ut fertur, discedente ab eo Bernice; qui mox desertus ab uxore et ipse Judaicae religionis desertor factus est. » Addit Josephus de Mariamne, altera sorore Bernices, ejusdem cum ea gentis: « Eodemque tempore etiam Mariamne dedignata Archelaum, migravit in thalamum Demetris primi inter Alexandrinos Iudaeos, et Alabarche, ex quo filium Agrippinum suscepit. » Ecce cum quam impudens et incestus Paulo fuit certamen, et tamen eos, licet iudices suos, vehementer veritatis et orationis suae percussit et obstupescit, ut patebit cap. seq., vers. 24 et 27.

Porro Bernice, si Graecum etymon spectes idem est quod *βέρα*; *βίρα*, id est gravitas, vel *pondus victoriae*, sive *gravis et ponderosa victoria*: Phoenice vero idem est quod *ferens victoriam*. Macedones enim *φ* in *β* saepe commutant et pro *Phoenice* dicunt *Berenice*. Sin Hebraeum etymon spectes, *Bernice* idem est quod *paritas innocentia*: *בן נאכי* enim est purus, *בן נאכי* est innocens; ita Pagninus in *Interpret. nom. Hebr.* Haec etyma et significata optime conveniunt S. Veronice: in ceteris vero, ac praesertim nostra haec, significant non quales fuerint, sed quales esse debuerint (1).

(1) Rectius: *βίρα* est nomen Macedonicum pro *βίρα*; nam Macedones *φ* in *β* mutant: sic et *βίρα* dicebant pro *βίρα*.

Gentilis, vocat Judaeorum religionem. Et vero illa jam per Christi legem et religionem abolita, incipiebat revera esse superstitio.

20. HESITANS AUTEM EGO DE HUIUSMODI QUESTIONE, DICEBAM, SI VELLE IRE HIERSOLYMAN. — Mentitur Festus, ut suum factum coloret; nam non ob hesitationem, sed in gratiam Judaeorum volebat eum ducere Hierosolymam. Et cum paulo ante vocarit eam superstitionem, quomodo de ea hestabat? Unde Chrysostomus: « Si hesitans, inquit, et anxius es, cur in Jerusalem trahis? Sic dixit adumbrans suum peccatum (1). »

Vers. 21.
Augusti
et regis

21. AD AUGUSTI COGNITIONEM. — Nero hic, uti alibi quilibet Imperator, vocatur « Augustus, » ab Octavio Augusto, qui Julio Caesari successit, sicut a Julio vocatur Caesar. Octavius enim infans vocatus est Thuringus. « Postea, inquit Suetonius in ejus Vita, cap. VII, Caesaris et deinde Augusti cognomen assumpsit: alterum testamento majoris avunculi; alterum Munatii Planci sententia, cum, quibusdam consentibus Romulam appellari oportere, quasi et ipsum conditorem urbis, prevaluisset ut Augustus potius vocaretur, non tantum novo, sed etiam ampliore cognomine; quod loca quoque religiosa et in quibus augurato quod consecratur, augusta dicantur, ab aucto, vel ab avium gestu gustave, sicut etiam Ennius docet scribens: Augusto augurio postquam incola condita Roma est. » Inter multa enim praesagii imperii et felicitatis Octavii Augusti, quae recenset Suetonius in ejus Vita, cap. XXIV et seq., aquila ei praevidenti panem rapuit, et illico reddidit. Rursum: « Aquila tentorio ejus supersedens, duos corvos hinc et inde infestantes afflixit et ad terram dedit, notante omni exercitu, futuram quandoque inter collegas discordiam, qualis secuta est, ac exitum praesagiente, » ait Suetonius, cap. XXCVI. Nimirum aquila notabat Augustum, qui duos corvos, id est, Lepidum et Antonium, in triumviratu collegas debellavit, itaque se fecit monarcham.

Hinc Augustus, graece *αὐτοκράτωρ*, idem est quod venerandus, et numinis velut majestate quadam colendus. Est enim Rex vel Imperator, viva Dei in terris imago, et quasi Deus quidam terrenus. Unde illud tritum: « Principes fato dari, » Ita Virgilius, lib. VI *Aeneid.*, canit: « Augustus Caesar divum genus; » et Servius in lib. IV *Georg.*: Augustum, inquit, idem est quod augurio consecratum, abusive nobile et majestatis plenum. Et Statius, lib. IV *Silvar.*, cap. II, et Ovidius, lib. I *Pastor.*:

Sacra vocant augusta Patres, augusta vocantur
Templa, sacerdotum rite dicata manu.

Et Cicero, lib. III *De Natura Deorum*, de diis ait: « Quos auguste omnes sancteque veneramus. »

(1) « De huiusmodi questione, » id est, dubius haerens de questione ad eum (Paulum) pertinente. Alii minus recte huiusmodi ad Jesum referunt.

Abusi sunt Gentiles hisce elogiis et titulis, cum suos Reges et Imperatores vel metu, vel adulatione pro diis habuerant et divinis honoribus ut sacrificiis colerunt. Unde Virgilius de Octavio Augusto, *Elogia* 4:

Nanique erit ille mihi semper deus, illius aram
Saepe tener nostris ab ovilibus imbuet agnas.

Sanus Christiani Reges et Imperatores Augustos nuncupant et venerantur, quasi divinitus datos, et religiosa quadam veneratione, humana tamen, non divina, ob merita in rempublicam observandos.

22. VOLEBAM ET IPSE HOMINEM AUDIRE, — ex curiositate, quae videndi et audiendi Paulum in Agrippa desiderium exacerat. « Non enim, inquit Chrysostomus, nisi concupivisset, quaesisset audire; neque uxorem (sic vocat Berniceam, sororem et concubinam Agrippae) sociam fecisset auditionis, nisi magna de illo sensisset. »

23. CUM MULTA AMBITIONE — *γαυρολαζία*, id est *aparentia, ostentatione, pompa, comitatu, fastu*: fastus hic situs erat in multa famulorum et nobilium turba, splendore vestium, diademate, corona, sceptro aliisque regalis dignitatis insignibus, incessu pompatico, etc. Sic Suidas: *εὐρωταλαζία*, inquit, *ἐστὶ τὸ ἐπιτελεῖν Δαίμων*, scilicet pro apparare, pro apparatu et ostentatione. Artabanus Xerxi dissuadens bellum contra Graecos: « Ut proceram, inquit, et elata animalia fulminat Deus, nec sinit ostentare se, graece, *οὐδ' ἴσ' ἐγὼ κτεταλαζομαι*, ac velut de se spectaculum praebere: parva vero ne scalpit quidem aut vellicat: » ita Herodotus in *Polymnia*. Quocirca sapienter Isocrates, *Paranesi ad Nicoclem*, docet principum majestatem et custodiam non consistere in stipatorum armis, sed in virtute amicorum, benevolentia civium et prudentia principis, et, ut addit Plinius, *Panegyri. Trojani*, in innocentia: « Hanc enim velut arcem inaccessam et inexpugnabile munimentum, munimento non egero; frustra se terrore succingere, qui septus charitate non fuerit: armis enim arma irritari. » Hoc impletur illud de Paulo oraculum: « Ut portet nomen meum coram gentibus et regibus, » Act. IX. « Vide, inquit Chrysostomus, quale auditorium congregatur Paulo coram viris principalibus civitatis. Princeps enim et rex stipatoribus suis omnibus congregatis occurrunt, et cum ipsis tribuni et primi civitatis affuerunt. » Pauli enim nomen et fama omnes ad eum videndum et audiendum excoierat, et sane quosvis alios excivisset. Unde optabat S. Augustinus tria videre, nimirum, Paulum in cathedra fulminantem, Roman in flore triumphantem, Christum in carne conversantem, uti dixi proemio in S. Paulum.

IN AUDITORIUM, — in praetorii aulam, ubi audiebantur et agebantur causae et lites coram Praeside pro tribunali sedente. In illud e carcere inducitur Paulus vinculus, sed praeside, rege totoque consensu caelstis, uti audiemus ex ejus oratione ca-

pite sequendi. Nimirum « voluit Deus, inquit Chrysostomus, clientis sui in tali theatro innocentiam patefacere, totque tamque laqueis testimonis testatam facere. » Unde mox subdit Praeses, vers. 25:

25. EGO VERO CONFERI NIHIL DIGNUM MORTE EUM ADMISSE. — Comperi tum ex litteris Lysiae, tum ex testimonio Felicis ante me praesidis, tum ex accusatione Judaeorum et apologia Pauli.

IPSO AUTEM HOC (id est ipsomet Paulo, ut patet ex Graeco, *καὶ αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ*) APPELANTE AD AUGUSTUM, JUDICAVI MITTERE, — *q. d.* Non ex meo sensu (ut pote qui eum innocentem perspexi, ideoque liberum dimittendum censeo), sed ex ipsiusmet Pauli appellatione statui eum mittere ad Neronem, praesertim ne Judaei me apud eum criminarentur, quod reum dimiserim et appellationem cognitionemque Caesaris impediirem.

26. DE QUO QUID CERTUM SCRIBAM DOMINO, — Neroni Caesaris: Caesaris enim titulus erat *dominus*, quem

tamen Augustus Caesar recusavit, ait Tertullianus, *Apolog.*, cap. XXXV, et Dio, lib. LV, quia oculo Dei instinctu, reipsa quasi praesagiebat instare orationi Christi, qui futurus erat Rex regum et Dominus dominantium, cujus ipse typus tantum erat et umbra. Sic Turcae suum Imperatorem vocant Magnum Dominum; Sartari, Persae alique eundem vocant *Sultan*, id est dominum. Porro Imperatores Christiani pinguntur eum globo in manu, cui infixae est crux, quomodo primo pius fuit Justinianus Imperator, teste Procopio, et ex eo Suida, verbo *Justinianus*. Verum noster Gregorius, lib. II *De Cruce*, cap. LIV, ex Gregorio et Glyca docet, ante Justinianum eo modo pius fuisse Constantinum, Theodosium et Eudoxiam, uxorem Constantinum III Imperatoris: quo significatur Imperatorem non tam orbis esse dominum (exiguum enim orbis partem sibi subjectam habet), quam fidem cruceque Christi toto orbe propagare et propugnare debere.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Paulus et vinculis coram Agrippa et Festo ita ardentem perorat de sua conversione ad Christum, praedicatione et persecutionibus Judaeorum, ut Festus exclamet eum insanire; Agrippa: In modico suades me fieri Christianum. Cui Paulus optare se ait, ut ipse omnes auditores sui similes fiat, exceptis vinculis. Agrippa pronuntiat Paulum innocentem, sed quia appellarat ad Caesarem, ad eum esse mittendum. Mystic, Agrippa rex Judaeus representat mundum; Bernice ejus concubina, carnem; Festus, quia idololatra, diabolum. Cum his congregitur Paulus, et quisque fidelis, praesertim predicator. Hi Paulum exagitant, tentant et judicant. Agrippa, id est mundus, eum ejusque conciones irridet; Bernice, id est caro curiosa, ejus aspectu et auditu se pascit; Festus, id est daemon, tentat eum, insanire dicitur. Paulus hos omnes despicit et refutat, ab eisque laudem innocentiae et virtutis extorquet.

1. Agrippa vero ad Paulum ait: Permittitur tibi loqui pro temetipso. Tunc Paulus, extenta manu, coepit rationem reddere. 2. De omnibus, quibus accusor a Judaeis, rex Agrippa, aeterno me beatum, apud te cum sim defensurus me hodie. 3. maxime te scientes omnia, et quae apud Judaeos sunt consuetudines, et quaestiones: propter quod obsecro patienter me audias. 4. Et quidem vitam meam a juventute, quae ab initio fuit in gente mea in Hierosolymis, noverunt omnes Judaei: 5. praesertim me ab initio (si velint testimonium perhibere), quoniam secundum certissimam sectam nostrae religionis vixi Pharisaeus. 6. Et nunc in spe, quae ad patres nostros repromissionis facta est a Deo, sto iudicio subjectus: 7. in quam duodecim tribus nostrae, nocte ac die deservientes, sperant devenire. De qua spe accusor a Judaeis, Rex. 8. Quid incredibile iudicatur apud vos, si Deus mortuos suscitavit? 9. Et ego quidem existimaveram, me adversus nomen Jesu Nazareni debere multa contraria agere, 10. quod et feci Hierosolymis, et multos Sanctorum ego in carcere conclusi, a principibus sacerdotum potestate accepta: et cum occiderentur, detuli sententiam. 11. Et per omnes synagogas frequenter puniens eos, compellebam blasphemare: et amplius insaniens in eos, persequabar usque in exterarum civitates. 12. In quibus dum irem Damascum cum potestate et permissu principum sacerdotum, 13. die media in

vidi, Rex, de caelo supra splendorem solis circumfuisse me lumen, et eos qui mecum simul erant. 14. Omnesque nos cum decidissemus in terram, audivi vocem loquentem mihi Hebraica lingua : Saule, Saule, quid me persequeris? durum est tibi contra stimulum calcitrare. 15. Ego autem dixi : Quis es, Domine? Dominus autem dixit : Ego sum Jesus, quem tu persequeris. 16. Sed exsurge, et sta super pedes tuos : ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum et testem eorum quae vidisti, et eorum quibus apparebo tibi. 17. eripiens te de populo, et Gentibus, in quas nunc ego mitto te, 18. aperire oculos eorum, ut convertantur a tenebris ad lucem, et de potestate Satanae ad Deum, ut accipiant remissionem peccatorum, et sortem inter sanctos, per fidem quae est in me. 19. Unde, rex Agrippa, non fui incredulus caelesti visioni : 20. sed his, qui sunt Damasci primum, et Hierosolymis, et in omnem regionem Judaeae, et Gentibus annuntiabam, ut penitentiam agerent et converterentur ad Deum, digna penitentiae opera facientes. 21. Hac ex causa me Judaei, cum essem in templo, comprehensum tentabant interficere. 22. Auxilio autem adjunctus Dei, usque in hodiernum diem sto, testificans minori atque majori, nihil extra dicens quam ea quae Propheta locuti sunt futura esse, et Moyses : 23. si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus et populo et Gentibus. 24. haec loquente eo, et rationem reddente, Festus magna voce dixit : Insanis, Paule : multae te veritatis et sobrietatis verba loquor. 26. Scit enim de his Rex ad quem et constanter loquor : latere enim eum nihil horum arbitror. Neque enim in angulo quiddam horum gestum est. 27. Credis, rex Agrippa, Prophetis? Scio quia credis. 28. Agrippa autem ad Paulum : In modico suades me Christianum fieri. 29. Et Paulus : Opto apud Deum, et in modico et in magno, non tantum te, sed etiam omnes qui audiunt, hodie fieri tales, qualis et ego sum, exceptis vinculis his. 30. Et exsurrexit Rex, et Praeses, et Bernice, et qui assidebant eis. 31. Et cum secessissent, loquebantur ad invicem, dicentes : Quia nihil morte aut vinculis dignum quid fecit homo iste. 32. Agrippa autem Festo dixit : Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Caesarem.

1. TUNC PAULUS, EXTENTA MANU, — non versus Agrippam, quasi hoc signo gratias egerit Agrippa de data sibi ob eo loquendi facultate, ut vult Cajetanus; sed primo, more oratorum, extenta manu silentium indicens, ut ex Apuleio, lib. II *De Asino aureo*, Persio et aliis dixi, cap. XII; secundo, in signum libertatis et confidentiae, quod innocentiae suae conscius non dubitaret de victoria in hac sua causa et lite; tertio, in signum auctoritatis, quod quasi Apostolus, doctor et legatus Christi concionatoris esset: unde extenta manu loquitur, quasi potestatem habens.

2. ASTIMO ME BEATUM. — Quia, ut ait S. Hieronymus, *epist.* 191 : « Paulus legerat illud Jesu Sirach, *Ecli.* XXV, 22 : Beatus qui loquitur in aures audientis; et noverat tantum oratoris verba proficere, quantum iudicis providentia cognovisset. Unde et ego me beatum in hoc duntaxat negotio iudico, quod apud eruditae aures (tuas, o Pamphachi) imperita lingua responsurus sum. » Ex adverso, « ubi auditus non est, non effundat sermonem, » ait *Ecli.* XXXII, 6. Quocirca Xenocrates quemdam mathematicae ignarum, a sua schola ad mathesin ablegans ait : « Apud me vel-

lus non maceratur, scilicet lana rudis non statim traditur vestiario, sed fulloni; » ita Laertius, lib. IV, cap. II. Paulus hic omnem sermonem convertit ad Agrippam, non ad Festum, primo, quia coram Festo iam causam suam egerat; secundo, quia Festus ad Agrippam Pauli causam rejecerat, eaque de causa Paulum hic in conspectum ejus produxerat; tertio, quia Agrippa avidus erit audiendi Paulum; quarto, quia Agrippa erat Judaeus : unde melius capiebat litem hanc Pauli cum Judaeis de Judaismo, quam Festus Gentilis; quinto, quia sperabat Paulus se Agrippam ad Christum conversurum, demonstrando et e Mose et Prophetis Jesum esse Messiam, erat enim Agrippa bonae indolis, sedate mentis, intelligens et prudens. Unde et Judaeis bellum contra Romanos omni ratione dissuadere conatus est, dicitans nihil fore Judaeis ruinae et excidio, ubi exitus demonstravit; ita Josephus, lib. II *De bell.* cap. XVI.

3. MAXIME TE SCIENTE OMNIA. — Maxime cum sciam te scire omnia, scilicet quae ad rem presentem et litigium meum cum Judaeis pertinent. Captus Paulus benevolentiam Agrippae, non tamen adulaudo, uti fecerunt rabulæ, sed vere eum

laudando, quia lucrari eum volebat : quod et ex parte consensit est, ait Chrysostomus, hom. 33 in I ad Cor. VIII.

4. VITAM, — βίωσιν, id est vitam actus et mores, puta conversatiōnem meam, ut veritatis Syrus.

IN HIEROSOLYMIS. — Ergo ibi docentem et concionantem Christum vel oculo et auro, vel fama oculisque et auribus aliorum viderat et audierat Paulus; sed nimis zelator Mosis et legis aures mentemque illi occluserat, donec illas vi reseravit Christus, prosternendo eum in terram, et dicendo : « Saule, Saule, quid me persequeris? Act. IX.

3. PRESCIENTES ME AD INITIO, — ἀρχηβούλους, id est praescientes me, qui scilicet noverunt me et mea facta ante Christianissimum.

QUONIAM SECUNDUM CERTISSIMAM SECTAM, — ἐκτελεσθέν, id est diligentissimam, exactissimam, religiosissimam inter Judaeos, talis enim erat secta Phariseorum. Alter Mariana : Erant, inquit, septem sectae Phariseorum, teste Thalmud in tract. *Saba*. Paulus ex hisce septem amplexus erat optimam et perfectissimam. Et Arias : Paulus, inquit, a Gamaliele edoctus erat in domo Hillel, quae selector habebatur, quam domus Samai, uti patet ex libro *Misnaoth*.

6. IN SPE QUAE AD PATRES NOSTROS REPRONISIONIS FACTA EST, q. d. VOOC in iudicium ob fidem et spem salutis assequendae per Christum salvatorem, patribus nostris reprimissum; ac proinde adeo non recedo a lege, fide et spe majorum, ut illi prosum insistant, ac propter eam tot tantaque assidue patiar. Apologia Pauli est efficax, probat enim se non esse seditiosum, nec apostatam a lege et fide patrum, quod praedicat fidem et spem in Christum quam omnes patres habuerunt, per eamque salvati sunt. Secundo, et aptius per metonymiam spem accipit pro re sperata, puta pro iustitia et salute per Christum parata : haec enim patribus promissa erat, et ob hanc praedicatam a Judaeis accusabatur Paulus. Unde et subdit :

7. IN QUAM DUODECIM TRIBUS NOSTRAE, NOCTE AC DIE (Graeca addunt, ἐν ἐξέσει, in assiduitate, vel contentione) DESERVIENTES (puta patria Deum colentes, adorantes et invocantes; hoc enim est *καταβιβαστικὸν*; Syrus, *precibus assiduis invocantes*), SPERANT DEVENIRE. — Judaei enim sperabant iustitiam et salutem per Messiam, sive Christum : verum negabant eum jam venisse esseque illum quem praedicabat Paulus; sed adhuc expectari esseque venturum. Hinc patet spem sumi pro re et salute sperata, nec enim Judaei sperabant devenire in spem, utpote quam jam habebant et ex qua sperabant, sed in ipsam rem speratam, puta ad salutem, resurrectionem et beatitudinem aeternam : in hanc enim sperabant devenire.

8. QUID INCREDIBILE JUDICATUR APUD VOS, SI DEUS MORTUOS SUSCITAT? — Probavit Apostolus resurrectionem Christi et nostram ex testimonio Patrum, qui omnes illam crediderunt et sperarunt;

nunc eandem probat ex omnipotentia Dei, q. d. Deus est Deus, id est omnipotens, ac consequenter Dominus vitae et mortis : ergo credibile est, imo certum, eum posse mortuos suscitare. Si enim populi homines, cum non essent, ex nihilo crearet, cur non possit eosdem jam creatos, et per mortem dissolutos redintegrare et resuscitare?

9. ET EGO QUIDEM EXISTIMAVERAM, — ἔδοξα ἠπαύειν, id est mihi ipsi persuaseram, prosumque deceveram. Ostendit se non ex levitate a Judaismo transisse ad Christianismum, sed illustratione et vi divina immutatum et adactum.

40. MULTOS SANCTORUM, — multos Christianorum. ET CUM OCCIDERENTUR, DETULI SENTENTIAM, — latam a iudicibus, puta a principibus sacerdotum : hanc enim ego detuli ad Officiales quorum erat eam exequi, et Christianos a iudicibus damnatos occidere. Hinc videtur plures tunc fuisse occisos. Idem patet ex Act. IX, 1 : « Saulus autem adhuc spirans minarum et caedis. » Quod enim aliqui id ad unum S. Stephanum ardeant per synedochem, violentum videtur, praesertim quia Paulus in necesse Stephani non detulit sententiam, utpote quae tunc nulla fuit. Occisus est enim Stephanus, non per sententiam iudicis, sed per furorem populi. Adit Cajetanus Paulum sententiam mortis a Judaeis iudicibus latam in Christianos, detulisse ad Praesidem Romanum, ut is eam confirmaret, sine cuius approbatione robur non habuisset, atque ab eo subscriptam retulisse, ut executioni mandaretur.

Nota : Pro sententiam, graece est *ψήφου*; quod nulla significat, nimirum primo, computum et rationem, q. d. Detuli computum et rationem damnatorum occidendorum, v. g. tot esse occidendos gladio, tot strangulatione, tot suspendio, etc.; secundo, suffragium, uti Syrus vertit, *suffragabar vis qui damnabant eos*, probando, laudando et exequendo eorum sententiam; tertio, calculum, q. d. Cum iudicarentur et occiderentur, ego inter iudices meum quoque dedi calculum, eoque illos damnavi; quarto, Noster optime vertit, « detuli sententiam, » scilicet a iudicibus ad executores : Paulum enim non fuisse iudicem, sed iudicem administratum, patet Act. IX, 1, ubi dicitur : « Saulus autem adhuc spirans minarum et caedis in discipulos Domini, accessit ad principem sacerdotum, et petit ab eo epistolam in Damascus ad synagogas, ut si quos invenisset huius vitae viros ac mulieres, vinculos perduceret in Jerusalem, » iudicandos a principibus sacerdotum et populi.

11. COMPELLERAM BLASPHEMARE, — cogebam eos negare Jesum, ut dicerent Jesum non esse Messiam, sive Christum, sed iuste a pontificibus damnatum et crucifixum : hoc enim est blasphemum, utpote Christo Deoque injurium. Nota hic humilitatem Pauli, quia sua scelera publice confitetur et exaggerat.

12. IN QUIBUS — civitatibus, vel operibus insa-

ψήφου
quatre
plex.

ait, ait Hugo. Unde Pagninus verit, *quarum veritatem studio.*

CUM POTESTATE ET PERMISSU. — Alii vertunt, *cum potestate et commissione*; *intra* enim significat non tantum *missionem*, sed et *curacionem, procuracionem, commissionem*. Unde *intra* est curator, tutor, procurator, vicarius, prefectus, qui quid committitur. Noster solerter verit, « permissu, » ut significet missionem hanc et commissionem Pauli ad persequendum Christianos, fuisse non tam a principibus et iudicibus sponte demandatam, quam ab ipso Paulo sollicitam, procuratam, et pene ab invitis, vel certe non militantibus, sed permittentibus extortam: quo significatur ingens zelus et ardor Pauli pro Iudais contra Christum et Christianos. Utrouque ergo sensu crescit oratio Pauli.

13. SUPRA SPLENDOREM SOLIS CIRCUMFULSISSE RE LUMEN. — Erat ergo hoc lumen ingens et exitium, utpote referens maiestatem Christi, ab ejusque corpore glorioso, quod solis splendorem longe superat, emanans. Sic de stella Magis missa a Christo, qui est lux mundi, ut eos ad se evocaret, canit Prudentius in *hymno Epiphaniæ*:

Quam stella, que solis rotam
Vinclt decore ac lumine,
Venisse terris nuntiat,
Cum carne terrestri Deum.

Et S. Ignatius, *epist. ad Ephesios*, de stella hac ait: « Stella effulsit, exsuperans omnes quotquot ante fuerant: lux enim illius inenarrabilis erat, et stuporem incussit omnibus aspicientibus eam rei novitas; omnia autem reliqua astra cum sole et luna, chorus fuere stelle ipsius; ipsa vero claritate exsuperabat omnes. » Hæc tanta lux Paulo et Magis discussit infidelitatis et errorum tenebras, ut per eam cernerent Christum, qui est via, veritas et vita, ac verus sol mundi. Unde probabile est quod nonnulli censent lumen hoc fuisse orbiculare inquit solis, ut quasi globus lucidus ambiret Paulum. Hoc enim innuit *circumfulsisse*, scilicet circumfere in modum circuli fulsisse. Præclare S. Augustinus, *serm. 28 De Sanctis*: « Dum portat, inquit, Saulus funereum contra nuntios Christi gladium, fulmineum de celo accipit testimonium. Dum grassatur, percutitur; dum Christi Sanctos persequitur, violento radio celestis luminis cæcatur. » Cetera de Pauli conversione dixi vers. 9.

14. DECIDISSEMUS IN TERRAM. — sed ita ut comites Pauli illico e terra surgerent starentque attoniti, Paulus vero in terra prostratus jaceret, ut dixi cap. IX.

HEBRAICA LINGUA. — Unde videtur Paulus hic non hebraice, sed græce, uti locutus erat Lysia, cap. XXI, 37, vel certe latine esse locutus. Agebat enim causam coram Festo, præside Romano, et latine norat Agrippa, utpote Romæ a puero ver salus.

16. AD HOC ENIM APPARI TIBI. — Ergo Paulus tunc realiter vidit Christum sibi presentem et asstantem, idque ad hoc, ut ab eo edoceret et misisset, oculatus possit ejus esse testis.

ET FORUM QUITUS APPAREBO TIBI. — « Quibus, » id est quorum causa, ait Sanchez; Pagninus, *in quibus*. Hinc liquet Christum sæpius apparuisse Paulo multaque ei revelasse.

19. NON FUI INCREDULUS. — *ἀπίθης, insuasibilis, incredulus, inobediens*; sed statim mihi persuaderi permisi fidem in Christum, statim credidi, statim illi obedi.

COELESTI VISIONE. — Græce *ὁρασις*, que, ait Oecumenius, est pura rei inspectio, quæ hominem excædit, et quam, qui est in carne, videre nullo modo potest, nisi cælitus aperiantur ei oculi.

22. NIHIL EXTRA (id est, ut vertit Pagninus, *nihil aliud*) DICENS QUAM EA QUÆ PROPHETE LOCUTI SUNT FUTURA ESSE. — Est hoc tertium argumentum aplogie Pauli. *Primum* enim fuit ex testimonio patrum, vers. 6; *secundum*, ex visione Christi, oculis et mentem illuminantis, vers. 13; *tertium* est hoc loco ex oraculis Prophetarum, qui prædixerunt futura de Christo, quæ Paulus jam facta prædicabat. Nota: Propheta prædixerunt Christum venturum, ac novam legem, Ecclesiam et Sacramenta sanciturum: quæ autem et qualia illa futura essent, non explicarunt, sed id Christo decernerent, et Paulo ac Apostolis explicandum reliquerunt. Quare evanescit sophisma Kemnitii, dum sic argumentatur: Paulus ait se non aliam præsentiam prædicare, quam quæ a Prophetis suo ævo prædicata fuerat: illa non erat Sacramentum; ergo nec ea quæ a Paulo in lege nova prædicata est, est Sacramentum. Major enim in rigore est falsa: nam Paulus loquitur in genere, non in specie, de penitentia; penitentia enim a Prophetis prædicata, fuit virtus penitentia: a Paulo vero prædicata, fuit virtus et sacramentum Penitentia, quod Propheta non prædicarunt, sed prædixerunt in genere, dum per Christum afferendam remissionem peccatorum modumque ea condonandi sciendum vaticinati sunt; quis autem ille modus in particulari futurus esset, Christo per sacramentum Penitentia a Christo institutum, non edixerunt, sed Christo edicendum resignarunt.

23. SI PASSIBILIS CHRISTUS. — *Τὸ σὶ* non est conditionale, sed assertivum, per hebraismum significans *quod*, *q. d.* Propheta prædixerunt quod Christus futurus esset passibilis, moreretur et primus a morte resurgeret, ac deinde per eum ceteri Christiani. Ita Lyranus, Hugo, Dionysius, Sanchez et alii. « Quid mirum, ait S. Gregorius, hom. 26 in *Evangelio*, si ossa, nervos, carnem, capillosque reducat ex pulvere, qui lignum, fructus, folia in magna mole arboris ex parvo quodam semine restaurat? »

LUMEN (veritatis veræque religionis, fidei et salutis) ANNUNTIATURUS EST POPULO (Judæico) ET

GENITIBUS. — Hinc Simeon Christum vocat a lumine ad revelationem Gentium, et gloriam plebis Israel. » *Luce* II, 32.

24. INSANIS, PAULÉ. — Dixit hoc Festus, tum ob altitudinem mysteriorum, puta passionis Christi Filii Dei et resurrectionis, quæ ipse, utpote homo Gentilis, non capiebat et delira censebat; tum ob visionem Christi et lucis tam fulgidæ, vers. 13, in qua eum delirare putabat; tum ob ardorem, vim et impetum dicendi in Paulo, qui tantus erat, ut videretur esse emotæ mentis. Verum dicebat Festus in sensu, non suo, sed mystico: ebrius enim erat Paulus et insanus, non moro, sed vero; non furore, sed amore: amor enim Dei faciebat eum stultum et insanum mundo. Audi S. Bernardum, tractat. *De Natura divini amoris*, cap. III:

Paulus
insanis
ante

« Mirandum, ait, erat, si insanire pronuntiabatur, qui in ipso mortis periculo ipsos iudices, a quibus pro Christo judicabatur, ad Christum convertere nitabatur? Non hanc insaniam multæ litteræ in eo faciebant, sicut dicebat Rex veritate intelligens, sed dissimulans; sed Spiritus Sancti ebrietas, in qua et in parvo, et in magno, similes eos sibi facere gestiebat, qui eum judicabant. » Vide dicta *Act.* II, 13.

Nota: Paulus hic in multis refert Christum; Christus vocatus est potator vini, et demonium habere: a Ia Paulus vocatur hic maniacus et insanus. Christus publice docuit, idque Pontifici in passione respondit, *Matth.* XXVI, 35. Ita Paulus ait vers. 26: « Latere eum nihil horum arbitrator; neque enim in angulo quidquam horum gestum est. »

Litteræ
medicæ
dicuntur.

MULTE TÈ LITTERÆ AD INSANIAM CONVERTUNT. — Studiosi enim et literati nimis litteris addicti, facile in melancholiam, phrenesin et maniam incidunt. Quin et Aristoteles asserit nullum magnum ingenium sine mixtura dementiæ fuisse. Vide eum in *Problem.*, sect. 30, ubi docet Platonem, Socratem, Empedoclem, poetas et heroes laborasse melancholia, nonnullos etiam mania. Porro Oecumenius: « Festus, inquit, dixit hæc turbatus ac indignatus, quod se despicere crederet (eo quod Paulus vultum et vocem converteret ad Agrippam, non ad Festum), quod regem, qui tantopere cupierat illum audire, ab illo adeo præfectis oculis conspici cerneret, quod non tam parvum calumniam videretur, quam gloriarum de sua doctrina vel vita. »

Moraliter nota: Mundus sui contemptores virosque zelosos et divinos censet insanire, vocatque insanos. Sic Propheta uncturus « ebu in regem, » audiit, « Quid venit iste insanus ad te? » *IV Reg.* IX. Sic de Christo dicitur: « Et cum audissent sui, exierant tenere eum, et dicentes, quia in furorem versus est, » *Marc.* III, 21. Sic hodie viri religiosi et contemplativi a mundanis habentur ludibrio et vocantur fatui; sed in die iudicii suum errorem agnoscent, seroque dicent: « Nos insensati vilam illorum estimabamus insaniam, »

etc. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter Sanctos sors illorum est, » *Sep.* v, 4.

25. SED VERITATIS ET SOBRIETATIS VERA LOQUOR. — *Primo*, *q. d.* Non sum ebrius et insanus, sed sobrius, sane mentis et veridicus. Sobrietas enim hic opponitur insanie et furori; hic enim fuit hominem loqui clamose et turbulente instar ebrii.

Secundo, *q. d.* Vera loquor, idque moderate et sobrie, non nimis ea exaggerando et supra veritatem extollendo, *q. d.* In veritate prædicanda modum non excedo. Sic Paulus ait: « Sive mente excædimus, Deo: sive sobrii sumus, vobis, » *II Cor.* v, 13. *Tertio*, *q. d.* « Falsitas abest a dietis, petulantia a factis, quæ duo sunt insanie propria, » ait Glossa.

27. CREDIS, REX AGRIPPA, PROPHEIAS. — *q. d.* Si credis Prophetis, ut credis quia Judæus es, ergo crede et Christo iisque que ego de Christo prædico, quia eadem de eo prædixerunt Propheta: est in hac apostrophe acer stimulus quo pungit Agrippam, ut credat in Christum.

28. IN MODICO SUADES ME CHRISTIANUM FIERI. —

Primo, *q. d.* Modicum abest quin suadeas et persuades mihi ut fiam Christianus; modico negotio persuaderes mihi Christianismum. « Parum abest quin me feceris Christianum, » ait Cyrillus Hierosolymitanus, *Catechesi* 17; Cajetanus, Sanchez et alii, quin et Chrysostomus, hom. 16 *ad Popul.*: « Sancti enim, inquit, in periculis non considerant quomodo his liberentur, sed quomodo persequentes lucentur. Unde Gagneus et Salmeron censent Agrippam occulte fuisse Christianum; verum huic sensui non concordat responsio Pauli: « Opto apud Deum, et in modico, et in magno, » etc. Unde Chrysostomus censet Paulum non satis assentum esse mentem Agrippæ; quod parum videtur credible.

Secundo, Oecumenius, *q. d.* Modico tempore, labore et sermone, quo mecum locutus es, suades me fieri Christianum; et Vatablus et Lyranus, *q. d.* Ex parte et modice suades me fieri Christianum; sed perfecte non suades, non persuades, ut *ἐν δὲ μικρῷ* sit idem quod *ἐν δὲ μικρῷ*, scilicet *ἡνωσὶ καὶ ἐν μέγαν*, id est *per modicum tempus et sermone*. Cui Paulus congrue opponit: « Et in modico et in magno, » *q. d.* Opto te non tantum eum modico, sed et eum magno tempore, labore et sermone meo, fieri Christianum.

Tertio, et genuine, *ἐν ἐν δὲ μικρῷ*, id est *in modico*, opponitur pro *καταλείπειν*, ac respondet Hebræo כִּנְיָהוּ *kinah*, id est modice, parum, aliquid tantum suades. Cui Paulus congrue opponit: « Et in modico, et in magno, » *q. d.* Non tantum modice, sed et multum, toto corde et affectu opto suadere te fieri mei similem, puta Christianum: nec tantum te, sed et omnes qui me audiant.

Nota hic zelum Pauli, qui Agrippam, regem Iudæorum, iudicem suum, apud quem a Judæis accusabatur, quod Judæos a Iudæismo ad Christianismum traduceret, ad eundem traducere et

Veri. 25.
Sobrietas
Pauli (tr.)

Veri. 23.
In modico
et in magno
tempus tra-
hicitur.

convertere satagit : sed incestuosus rex, veniens cum tanta pompa et fastu, parum aptus erat Evangelio, ejusque continentia, modestia et humilitati; unde illico surgens, Pauli sermonem incidit et abruptit.

29. **FIERI TALES, QUALIS ET EGO SUM.** — puta Christianos, imo apostolos et præcones Christi, qualis ego sum. Præclare S. Augustinus, tract. 8 in Epist. S. Joannis: « Audi, inquit, Apostolum dicentem de visceribus charitatis: Vellem omnes homines esse sicut meipsum. Quomodo volebat omnes? Equales. Ideo erat omnibus superior, quia charitate optabat omnes æquales. »

EXCEPTIS VINCLIS HIS. — Illic liquet Paulum vinculis constrictum et onustum perorasse: nimirum vincula pro Christo ei animos non minuebant, sed augebant; unde in iis exultare et gloriari solet. Vide hæc vincula Pauli mire celebrantem S. Chrysostomum, hom. 9 in Epist. ad Ephesios, tom. IV. Sed hanc sapientiam non capiebat Agrippa rex pompaticus; ideoque Paulus vincula ab illo eximit, aitque: « Exceptis vinculis his. » Capiebat eam S. Ignatius, fundator Societatis nostræ, qui pro Christi prædicatione incarceratus, multis ei condolentibus, respondit: « Nescitis quam felix et gloriosum sit vinciri pro Christo: non sunt tibi compedes in urbe, quin et ego plures fere pro Christo desiderem. » Quocirca continua experientia edoctus, dicebat et dicebat compendiosam viam ad perfectionem, esse desiderium nulla patiendi pro Christo; ita Ribadeneira in ejus Vita, lib. 1, cap. xv.

Vide S. Chrysostomum hic, hom. 32, ubi inter alia extollit Pauli animos et ignes, quod hæc vincula quibus victus erat ut malefactor, nihili

fecerit, ideoque in iisdem toto affectu incubuerit ad convertendum Agrippam omnesque astantes. « Talis, inquit, est anima celesti amore sublimis: nam cum ii qui frædis amoribus capiuntur, nihil putant vel gloriosum, vel pretiosum, quam quod ipsorum concupiscuntis servit; id enim solum gloriosum ac honestum putant, et amasia fit eis omnia: multo magis qui tali amore flagrant, nihili faciunt pretiosa. Si autem non consideramus quæ dicuntur, haud mirum est: imperit enim sumus hujus philosophiæ. Qui enim igne Christi captus fuerit, talis fit, qualis esset homo solus super terram habitans, adeo nihil curæ ei est gloria et ignominia: sed quemadmodum si solus nihil curaret, ita et talis quoque non curaret. Tentationes autem sic contemnit, ac flagella et carceres, quasi in alieno corpore pateretur, vel quemadmodum si adamantium possideret corpus. Ea autem quæ suavia sunt in hac vita, ita ridet et non sentit, sicut nos vel ipsi mortui, corpora mortua. Tantum abest ne ab affectione quadam capiatur, quantum aurum quod igne probatur, a macula abscedit. Et sicut musce in medium flammæ invidunt, sed fugiunt: ita et affectiones illis accedere non audent. »

32. **DIMITTI POTERAT HOMO HIC, SI NON APPELLASSET CÆSAREM.** — Imo dimitti poterat, etiamsi appellasset, quia appellaret coactus, et appellatione sua non nisi dimissionem querebat: quare si eam præstitisset Præses, ulro appellatione sua cessisset Paulus. Hoc ergo preterit rex, quia Judæos offendere nolebat dimittendo Paulum, sed eis gratificari mittendo eum vincatum ad Cæsarem ad quem appellarat.

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Paulus Romam deducendus Centurioni traditur; Cretam appellit; prædicat tempestatem et naufragium, sed ab eo vectores omnes eripiendos, foreque salvos.

1. Ut autem iudicatum est navigare eum in Italiam, et tradi Paulum cum reliquis custodiis Centurioni, nomine Julio, cohortis Augusta. 2. ascendentes navem Adrumetinam, incipientes navigare circa Asiæ loca, sustulimus, perseverante nobiscum Aristarcho Macedone Thessalonicensi. 3. Sequenti autem die devenimus Sidonem. Humane autem tractans Julius Paulum, permisit ad amicos ire et curam sui agere. 4. Et inde cum sustulisset, subnavigavimus Cyprum, propterea quod essent venti contrarii. 5. Et pelagus Ciliciæ et Pamphylia navigantes, venimus Lystram, quæ est Lyciæ: 6. et ibi inveniens Centurio navem Alexandrinam navigantem in Italiam, transposuit nos in eam. 7. Et cum multis diebus tarde navigarem, et vix devenissemus contra Gnidum, prohibente nos vento, advnavigavimus Cretæ, juxta Salmonem: 8. et vix juxta navigantes, venimus in locum quemdam, qui vocatur Boni portus, cui juxta erat civitas Thalassa. 9. Multo autem tem-

pore peracto, et cum jam non esset tuta navigatio, eo quod et jejunium jam præterisset, consolabatur eos Paulus, 10. dicens eis: Viri, video quoniam cum injuria et multo damno, non solum oneris et navis, sed etiam animarum nostrarum, incipit esse navigatio. 11. Centurio autem gubernatori et nautero magis credebatur, quam his quæ a Paulo dicebantur. 12. Et cum aptus portus non esset ad hyemandum, plurimi statuerunt consilium navigare inde, si quomodo possent, devenientes Phœnicem, hylmare, portum Cretæ respicientem ad Africum et ad Corum. 13. Aspirante autem Austro, æstimantes propositum se tenere, cum sustulissent de Asson, legebant Cretam. 14. Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Thyphonicus, qui vocatur Euroaquo. 15. Cumque arrepta esset navis, et non posset conari in ventum, data nave flatibus, ferebamur. 16. In insulam autem quamdam decurrentes, quæ vocatur Canda, potuimus vix obtinere scapham. 17. Qua sublata, adiutoris utebantur, accingentes navem, timentes ne in Syrtim inciderent, summisso vase sic ferebantur. 18. Valida autem nobis tempestate jactatis, sequenti die jactum fecerunt: 19. et tertia die suis manibus armamenta navis projecerunt. 20. Neque autem sole, neque sideribus apparentibus per plures dies, et tempestate non exigua imminente, jam ablata erat spes omnis salutis nostræ. 21. Et cum multa jejunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum dixit: Oportebat quidem, o viri, audito me, non tollere a Cretæ, lucrici facere injuriam hanc et jacturam. 22. Et nunc suadeo vobis homo animo esse: amissio enim nullius animæ erit ex vobis, præterquam navis. 23. Astitit enim mihi hæc nocte angelus Dei, cujus sum ego et cui deservio, 24. dicens: Ne timeas, Paule, Cæsari te oportet assistere; et ecce donavit tibi Deus omnes qui navigant tecum. 25. Propter quod bono animo estote, viri: credo enim Deo, quia sic erit, quemadmodum dictum est mihi. 26. Insulam autem quamdam oportet nos devenire. 27. Sed posteaquam quartadecima nox supervenit, navigantibus nobis in Adria circa mediam noctem, suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionem. 28. Qui et summittentes bolidem, invenerunt passus viginti: et pusillum inde separati, invenerunt passus quindecim. 29. Timentes autem ne in aspera loca incideremus, de puppi mittentes anchoras quatuor, optabant diem fieri. 30. Nautis vero quærentibus fugere de navi, cum misissent scapham in mare, sub obtentu quasi inciperent a prora anchoras extendere, 31. dixit Paulus Centurioni et militibus: Nisi in navi manserint, vos salvi fieri non potestis. 32. Tunc absceiderunt milites funes scaphæ, et passi sunt eam excidere. 33. Et cum lux inciperet fieri, rogabat Paulus omnes sumere cibum, dicens: Quartadecima die hodie expectantes jejuni permanetis, nihil accipientes. 34. Propter quod rogo vos accipere cibum pro salute vestra: quia nullius vestrum capillus de capite peribit. 35. Et cum hæc dixisset, sumens panem gratias egit Deo in conspectu omnium; et cum fregisset, cepit manducare. 36. Animaquiores autem facti omnes, et ipsi sumperunt cibum. 37. Eramus vero universæ animæ in navi ducentæ septuaginta sex. 38. Et satiati cibo alleviabant navem, jactantes triticum in mare. 39. Cum autem dies factus esset, terram non agnoscebant, sinum vero quemdam considerabant habentem littus, in quem cogitabant, si possent, ejicere navem. 40. Et cum anchoras sustulissent, committebant se mari, simul laxantes juncturas gubernaculorum: et levato artemone secundum auræ flatum tendebant ad littus. 41. Et cum incidissemus in locum dihalassum, impegerunt navem: et prora quidem fixa manebat immobilis, puppis vero solvebatur a vi maris. 42. Militum autem consilium fuit ut custodias occiderent, ne quis cum enatasset, effugeret. 43. Centurio autem volens servare Paulum, prohibuit fieri: jussitque eos, qui possent natate, emittere se primos, et evadere, et ad terram exire: 44. et cæteros alios in tabulis ferebant: quosdam super ea quæ de navi erant. Et sic factum est, ut omnes animæ evaderent ad terram.